

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Ананьєва Є. А.,

*доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6*

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті розглядаються правові питання забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад. З'ясовані правові акти загального та спеціального характеру, що регулюють їхню фінансову діяльність. Аналізуються норми Бюджетного кодексу України щодо фінансового забезпечення діяльності об'єднаних територіальних громад, розподілу міжбюджетних трансфертів, отримання запозичень, розширення списку фінансових надходжень. Доведено, що Податковий кодекс України займає значну ланку в нормативному забезпеченні фінансової діяльності громад, оскільки встановлює види місцевих податків та зборів та процедуру їх стягнення. Визначено, що обсяг фінансових надходжень у дохідну частину бюджетів об'єднаних територіальних громад вдалося збільшити шляхом введення спрощеної систему оподаткування в частині єдиного податку. Зазначено прогалини та недоліки чинного законодавства щодо правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад, які пов'язані, по-перше, з розмежуванням повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування стосовно формування, розподілу та використання місцевих фінансів, по-друге, з невизначеністю повноважень посадових осіб виконавчих органів місцевих рад, які відповідають за фінансову діяльність. Наведено ряд шляхів усунення прогалин у законодавстві щодо фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад. Доказується, що актуальним залишається проведення дій, спрямованих на створення міцної фінансово-економічної бази місцевого самоврядування шляхом: удосконалення законодавчої бази формування та стягнення місцевих податків і зборів; створення пільгових умов місцевого оподаткування для активізації підприємницької діяльності в регіоні; оптимізації податкового навантаження на провідні місцеві галузі економіки з урахуванням збалансованості місцевого бюджету; підвищення фіскальної ефективності обов'язкових платежів за рахунок удосконалення системи адміністрування; оптимізації податкових пільг; організації податкового контролю та зменшення податкових правопорушень і злочинів, зокрема ухилення від оподаткування; проведення роботи з підвищення правової культури населення щодо руху місцевих фінансів.

Ключові слова: правове регулювання, фінансова діяльність, об'єднані територіальні громади, бюджет, місцеві податки та збори, місцеві фінанси, місцевий бюджет, доходи бюджету об'єднаних територіальних громад.

Постановка проблеми. Правове забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад здійснюється на підставі загальних та спеціальних нормативно-правових актів. Загальні нормативно-правові акти присвячені регулюванню окремих питань правового статусу територіальних громад чи місцевого самоврядування в цілому. Спеціальне нормативно-правове регулювання стосується окремих моментів бюджетного та податкового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад. Але, на жаль, спеціальних нормативно-правових актів, присвячених загальним засадам та специфіці забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад, сьогодні не існує.

Беручи до уваги те, що в основі правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад лежить значна кількість нормативно-правових актів, серед них слід звернути увагу й на ті, що надають загальну характеристику територіальних громад як носіїв певних, у тому

числі й фінансових, повноважень. Без загального огляду правових засад формування та діяльності територіальної громади неможливо перейти до розгляду правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Мета статті – на підставі чинного законодавства та думок науковців визначити основи правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад і сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад та внесення змін до більшості нормативно-правових актів.

Виклад основного матеріалу. Конституцією України у статті 95 проголошено, що бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами. Також, Конституція України у статті 140 характеризує територіальну громаду як жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста, що самостійно вирішують питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Як основу для вирішення питань місцевого значення Конституція у статті 142 визначає об'єкти, що є матеріальною та фінансовою основою місцевого самоврядування: рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Також можна зазначити, що саме Конституція створює передумови об'єднання територіальних громад шляхом надання права територіальним громадам сіл, селищ і міст об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проєктів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ, створювати для цього відповідні органи і служби [1].

Разом із цим об'єднання матеріальної та фінансової основи різних територіальних громад для реалізації спільних цілей не можна вважати тотожним об'єднанню декількох територіальних громад в одну. Вочевидь, настав час для конституційного закріплення поняття та правового статусу саме об'єднаних територіальних громад.

З урахуванням вказаного можна наголосити, що територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування є суб'єктом фінансової діяльності, спрямованої на забезпечення реалізації інтересів відповідної територіальної громади. Але це надає нам загальну характеристику територіальних громад як суб'єктів правовідносин, як носіїв прав місцевого самоврядування з певним визначеним законодавством ступенем фінансової самостійності.

У свою чергу основний тягар правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад сьогодні покладений на Бюджетний кодекс України та Податковий кодекс України. Формування бюджетів об'єднаних територіальних громад підпорядковується загальним правилам формування місцевих бюджетів з урахуванням особливостей, визначених Бюджетним кодексом України. Його нормами досі не надано визначення поняття «бюджети об'єднаних територіальних громад», які являють собою складову частину бюджетів місцевого самоврядування, але, якщо звернутись до Бюджетного кодексу України, до них відносяться: бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад [2].

Основними нормами Бюджетного кодексу України, що спрямовані на забезпечення фінансової самостійності суб'єктів місцевого самоврядування, є його положення щодо надання права здійснення місцевих запозичень у межах, визначених рішенням про місцевий бюджет, можливість отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій і надання місцевих гарантій на умовах платності, строковості, а також забезпечення виконання зобов'язань у спосіб, передбачений законом, для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів господарювання, що виникають за кредитами (позиками) від міжнародних фінансових організацій, можливість вибору установ банків державного сектору місцевими радами для обслуговування бюджетних коштів, але тільки за рішенням відповідної місцевої ради, у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ (ст. 16, 74, 78). З метою стимулювання добровільного об'єднання територіальних громад шляхом забезпечення ресурсного наповнення їхніх бюджетів відповідно до законодавства, а саме ч. 4 ст. 67 Бюджетного кодексу України, були визначені особливості формування бюджетів об'єднаних територіальних громад, місцеві ради яких набули повноважень за результатами перших виборів до 15 жовтня року, що передує плановому [2]. Натомість органи місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районного значення, які не об'єднались, позбавлені права на виконання делегованих державою повноважень щодо фінансової самостійності в межах, установлених чинними нормативно-правовими актами.

Податковий кодекс України також є важливою частиною правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад. В останні роки збільшено обсяг місцевих податків та зборів, так, натеper згідно зі ст. 10 Податкового кодексу України до місцевих податків

та зборів належать: податок на майно; єдиний податок; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір [3]. Місцеві ради зобов'язані встановлювати єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі). Також місцеві ради вирішують питання щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору та земельного податку за лісові землі. Отже, місцеві ради мають право на самостійне встановлення певних видів податків для наповнення дохідної частини своїх бюджетів.

На думку автора, введення нових місцевих податків, зборів та інших податкових платежів з метою наповнення дохідної частини місцевих бюджетів має як позитивні, так і негативні наслідки. Уведення таких нових податків, як: додатковий імпорتنний збір; акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизними товарами; транспортний податок з фізичних та юридичних осіб; податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, сплаченого фізичними і юридичними особами, які є власниками об'єктів нежитлової нерухомості, що зараховуються до місцевих бюджетів, як справедливо зазначає А.В. Овчинніков, послугувало зростанню фінансового ресурсу бюджетів [4, с. 636].

Також на позитивну динаміку наповнення дохідної частини місцевих бюджетів, на думку Г.В. Даудової, вплинуло реформування спрощеної системи оподаткування в частині платників єдиного податку (кількість груп платників зменшено з шести до чотирьох) та його ставок (для платників першої-другої груп встановлено фіксовані ставки у відсотках до розміру мінімальної заробітної плати, для третьої групи – у відсотках до доходу, для четвертої групи (сільгоспвиробників) – з 1 га сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду залежно від категорії (типу) земель та їх розташування [5, с. 151]. Разом із цим, як зауважує Н.А. Бак, незважаючи на нові назви місцевих зборів, механізм їхнього застосування суттєво не змінився, що, відповідно, вказує на певну формальність змін, які відбулися в підсистемі місцевого оподаткування в країні [6, с. 20].

Можна погодитися з думкою А.В. Овчиннікова про те, що на сьогодні важливими залишаються дії, які направлені на вдосконалення механізму правового забезпечення бюджетів об'єднаних територіальних громад. Створюються сталі фінансово-економічної бази місцевого самоврядування; розширюється та уточнюється законодавча база справляння місцевих податків і зборів; будується міцне підґрунтя оподаткування, яке впливатиме на розвиток підприємницької діяльності; приведення в норму податкового тиску на місцеву галузь економіки з урахуванням збалансованості бюджетної системи; підвищення спроможності обов'язкових платежів забезпечувати наповнення бюджетів за рахунок удосконалення системи адміністрування, підвищення ефективності податкових пільг та розширення бази місцевих податків завдяки зменшенню масштабів ухилення від сплати податків; проведення роботи з підвищення правової культури населення [7].

Потрібно врахувати, що забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад покривається не тільки Податковим кодексом України, але й іншими підзаконними нормативно-правовими актами. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження форм типових рішень про встановлення ставок та пільг зі сплати земельного податку та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки» [8]. Державною регуляторною службою України була висловлена офіційна позиція щодо застосування постанови Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 р. № 483 «Про затвердження форм типових рішень про встановлення ставок та пільг зі сплати земельного податку та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки» [9]. В основі цієї позиції лежить аналіз норм п.п. 72.1.2.4 п.п. 72.1.2 п. 72.1 статті 72 ПКУ, згідно з якими для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючого органу використовується інформація, що надійшла від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та Національного банку України, зокрема, інформація про встановлені органами місцевого самоврядування ставки місцевих податків, зборів та надані такими органами податкові пільги. Також вказано на обов'язок (абз. 4 п.п. 266.4.2, п. 266.4, ст. 266) органів місцевого самоврядування до 25 грудня року, що передує звітному, подавати відповідному контролюючому органу за місцезнаходженням об'єкта житлової та/або нежитлової нерухомості рішення щодо ставок та наданих пільг юридичним та/або фізичним особам зі сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за формою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

На підставі цього Державною регуляторною службою України зроблено висновок, що органи місцевого самоврядування можуть приймати рішення про встановлення ставок та пільг зі сплати земельного податку та рішення про встановлення ставок та пільг зі сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за будь-якою формою, проте інформацію щодо них зобов'язані подавати до ДФС виключно за формою, встановленою Постановою № 483. Слід погодитися з думкою експертної групи з фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні про

те, що такий підхід не є раціональним, оскільки потребує підготовки двох документів з аналогічною інформацією [10].

Доцільно погодитися з думкою Н.А. Бак про те, що поступальний розвиток місцевого оподаткування в Україні потребує гармонійних змін як у системі податкових відносин держави з платниками податків, так і врегулювання численних питань у системі бюджетних відносин, реального зростання вагомості місцевого самоврядування як невід'ємного інституту сучасного демократичного суспільства [11, с. 21].

Значна кількість питань правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад залишається поза межами чинного законодавства. Як справедливо зазначає Л.А. Білуха, у правовому полі основна проблема полягає в тому, що в законодавстві поки що багато «білих плям», і виникає чимало питань у процесі фінансового забезпечення діяльності – шкіл, лікарень, закладів комунальної інфраструктури тощо [12, с. 4], які отримують фінансування з місцевих бюджетів, вочевидь, до таких прогалин відносяться й питання фінансового забезпечення фінансування діяльності й інших закладів соціальної інфраструктури, які входять у систему закладів об'єднаних територіальних громад.

До безумовних недоліків правового регулювання фінансової діяльності місцевого самоврядування, що позначається й на ефективності фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад, як справедливо зазначає І.Б. Стефанюк, є недостатнє законодавче розмежування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, враховуючи сферу державного управління, що, відповідно, призводить до неможливості обґрунтованого визначення потреби в штатних працівниках органів місцевого самоврядування для виконання делегованих повноважень та обсягу бюджетних коштів для їх реалізації. Також ідеться про те, що чітко не визначені можливості фінансування видатків на управління для виконання органами місцевого самоврядування власних повноважень за рахунок доходів місцевих бюджетів. Так, І.Б. Стефанюк звертає увагу й на те, що чітко не окреслені розмежування між штатами (загальний штат відповідного виконавчого органу чи тільки покликаний виконувати делеговані повноваження) та конкретно не визначено характер повноважень типових штатів виконавчих органів місцевих рад. Зазначені недоліки правового регулювання призводять до непрозорого, безконтрольного, з боку територіальної громади, зростання фактичної чисельності працівників органів місцевого самоврядування та видатків на їх утримання [13, с. 75]. Цілком поділяючи ці зауваження, слід звернути увагу на те, що формування фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад є складовою частиною її фінансової діяльності й потребує вдосконалення правового забезпечення.

Шляхи подолання прогалин правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад дещо збігаються з пропозиціями, що містяться у правовій літературі щодо способів удосконалення фінансової діяльності органів місцевого самоврядування в цілому, на що звертають увагу ряд науковців. Зокрема, серед шляхів удосконалення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування В.В. Зайчикова пропонувала ряд заходів: по-перше, уточнення правового змісту бюджетів місцевого самоврядування, а саме бюджетів територіальних громад, районних та обласних бюджетів органів місцевого самоврядування; по-друге, збалансування функцій, повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів з їх фінансовим забезпеченням, а саме інституціоналізації цієї системи через розвиток інститутів адміністративних послуг, місцевих податків і зборів, інститутів комунальної власності та спільної власності територіальних громад; по-третє, підвищення ефективності інструментів цієї системи за рахунок збільшення доходів від операцій з капіталом, підприємницької діяльності та власності [14, с. 6].

Слушною можна вважати пропозицію А.О. Монаєнка стосовно прийняття закону «Про фінансові основи місцевого самоврядування в Україні» як перехідної моделі до більш досконалих бюджетних прав і міжбюджетних відносин. Заслугою цього нормативно-правового акта автор називає законодавче закріплення важливих положень, спрямованих на підвищення самостійності місцевих бюджетів, збільшення їх дохідної бази та створення гарантій дотримання бюджетних прав органів місцевого самоврядування. На його думку, це сприятиме збільшенню частки власних доходів місцевих бюджетів, а також вирівнюванню доходів органів місцевого самоврядування [15, с. 46].

Слід погодитися з думкою Н.Б. Татаріна та С.О. Снітко про те, що подальша успішна реалізація реформи територіальної організації влади та місцевого самоврядування на засадах децентралізації вимагає продовження роботи щодо вдосконалення законодавчо-нормативного забезпечення реформи [16, с. 826].

Підсумовуючи пропозиції, слід визначити, що для вдосконалення правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад потрібно:

– по-перше, вдосконалення нормативно-правових актів, які забезпечують фінансову діяльність об'єднаних територіальних громад;

- по-друге, правове забезпечення фінансової самостійності об'єднаних територіальних громад, що надасть можливість визнати їх спроможними;
- по-третє, чітко окреслити на законодавчому рівні правовий статус об'єднаних територіальних громад як суб'єктів суспільного виробництва з повноваженнями по забезпеченню власної фінансової діяльності, а також фінансування діяльності й інших закладів соціальної інфраструктури, зокрема, встановлення мінімального обсягу публічних послуг, що мають надаватися об'єднаними територіальними громадами, розподілення власних та делегованих повноважень із зазначенням механізму залучення коштів для їх виконання;
- по-четверте, прийняття закону, яким би були окреслені основи фінансової діяльності місцевого самоврядування взагалі та об'єднаних територіальних громад зокрема;
- по-п'яте, розширити податкові можливості для об'єднаних територіальних громад на основі їх перерозподілу між державним та місцевими бюджетами;
- по-шосте, забезпечити збалансування обсягів фінансових можливостей територіальних громад з їхніми обов'язками перед населенням та державою;
- по-сьоме, підвищити ефективність фінансової діяльності об'єднаних територіальних громад шляхом розвитку засобів використання об'єктів комунальної власності.

Фінансова діяльність об'єднаних територіальних громад як об'єкт правового регулювання являє собою регульовану правовими нормами діяльність міських, селищних та сільських об'єднаних територіальних громад щодо формування розподілу та використання фінансових коштів, що забезпечують функціонування об'єднаних територіальних громад з метою створення умов для економічного розвитку відповідних територій, а також контроль за відповідними діями. Також вона є частиною публічної фінансової діяльності, що зумовлює наявність спільних рис, які також властиві й іншим її модифікаціям. Якщо розглядати її як складову частину фінансової діяльності місцевого самоврядування, вона залишається залежною від фінансової діяльності держави в цілому. Проте забезпечення прав на формування дохідної частини бюджету об'єднаних територіальних громад, їхня фінансова незалежність може стати їхньою фінансовою спроможністю.

Висновки. Отже, підсумовуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що вдосконалення правового забезпечення дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад вимагає необхідності внесення змін до більшості нормативно-правових актів, які регулюють місцеве самоврядування в частині надання визначення поняття бюджетів об'єднаних територіальних громад, окреслення специфіки формування їх дохідної частини, розбудови та порядку фінансування об'єктів соціальної інфраструктури, кількісного визначення складу виконавчих органів рад об'єднаних територіальних громад та їх посадового складу.

Ananieva E. Disadvantages and gaps in the legal regulation of the financial activities of the united territorial communities and ways to improve them

This article addresses the legal issues of securing revenue for the budgets of the united territorial communities. Legal acts governing their financial activities have been clarified. The norms of the Budget Code of Ukraine on financial support of activities of the united territorial communities, distribution of intergovernmental transfers, obtaining of loans, expansion of the list of financial revenues are analyzed. It is proved that the Tax Code of Ukraine occupies a significant place in the normative provision of financial activity of communities, since it establishes the types of local taxes and fees and the procedure for their penalty. It has been determined that the amount of financial revenues in the revenue side of the budgets of the united territorial communities has been increased by the introduction of a simplified single tax system. The gaps and shortcomings of the current legislation on the legal provision of the revenue part of the budgets of the united territorial communities, which are connected, firstly, with the separation of powers of the executive and local self-government bodies regarding the formation, distribution and use of local finances, and with uncertainty over the powers of officials of executive bodies of local councils responsible for financial activities. It is proved that the implementation of actions aimed at creating a strong financial and economic base of local self-government by: improving the legislative framework for the formation and collection of local taxes and fees; creating preferential conditions for local taxation to stimulate business activity in the region optimization of the tax burden on the leading local industries, taking into account the balance of the local budget; improving the fiscal efficiency of mandatory payments by improving the administration system; optimization of tax benefits; organization of tax control and reduction of tax offenses and crimes, including tax evasion; work on improving the legal culture of the population regarding the movement of local finances.

Key words: legal regulation, financial activity, united territorial communities, budget, local taxes and fees, local finances, local budget, revenues of the united territorial communities budget.

Література:

1. Конституція України № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Бюджетний Кодекс України № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 50–51. Ст. 572.
3. Податковий кодекс України № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14, 15–16, 17. Ст. 112.
4. Овчинніков А.В. Місцеве оподаткування в Україні: еволюція та перспективи його розвитку. *Мукачівський державний університет*. 2017. Вип. 8. С. 634–639.
5. Даудова Г.В. Бюджетоутворюючі податки місцевих бюджетів у контексті бюджетної децентралізації. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 3 (50). С. 150–155.
6. Бак Н.А. Місцеве оподаткування в Україні: стан і перспективи посилення дієвості. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 1 (29). С. 12–25. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2017/No1/12.pdf>
7. Овчинніков А.В. Місцеве оподаткування в Україні: еволюція та перспективи його розвитку. *Мукачівський державний університет*. 2017. Вип. 8. С. 634–639. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/106.pdf
8. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження форм типових рішень про встановлення ставок та пільг із сплати земельного податку та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки» від 24 травня 2017 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 58. Ст. 1747.
9. Офіційний сайт Державної регуляторної служби України. URL: http://www.drs.gov.ua/regulatory_policy/pozytsiya-derzhavnoyi-regulyatornoyi-sluzhby-ukrayiny-shhodo-zastosuvannya-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrayiny-vid-24-05-2017-483-pro-zatverdzhennya-form-typovyh-rishen-provstanovlennya-stavok-ta-p/
10. Казюк Я., Венцель В. Місцеві податки і збори: аналіз вимог до прийняття рішень органами місцевого самоврядування. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/8778>
11. Бак Н.А. Місцеве оподаткування в Україні: стан і перспективи посилення дієвості. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 1 (29). С. 12–25. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2017/No1/12.pdf>
12. Білуха Л.А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 1 (56). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-1/doc/3/02.pdf>
13. Стефанюк І.Б. Удосконалення механізму фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. *Фінанси України*. 2013. № 2. С. 71–82. URL: file:///C:/Users/7272~1/AppData/Local/Temp/Fu_2013_2_8.pdf
14. Зайчикова В.В. Системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в європейських країнах : автореф. дис. ... канд. економ наук : 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». Ірпінь, 2003. 22 с.
15. Монаєнко А.О. Правове регулювання фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. *Регіональне самоврядування та місцевий розвиток*. Грудень 2012. С. 44–46. URL: file:///C:/Users/7272~1/AppData/Local/Temp/mcrru_2012_1_21-2.pdf
16. Татарін Н.Б., Снітко С.О. Особливості формування місцевих бюджетів в умовах створення об'єднаних територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 822–827. http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/125.pdf